

«Нам патрэбна рэспубліка, а не губерня»

Гэтыя словы ў пачатку XX ст. вымавіў выдатны дзяржаўні і грамадскі дзеяч Беларусі, кіраўнік Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта БССР у 1920–1937 гг. **Александр Рыгоравіч Чарвякоў.**

Сёння мы публікуем малавядомыя архіўныя матэрыялы аб гэтым легендарным чалавеку, які раз наараддзі 110-й гадавіны з дня яго нараджэння.

Ён нарадзіўся 8 сакавіка 1892 года ў в. Дукора на Міншчыне ў сялянскай сям’і. Не паспеў стаць на ногі, як бацькі яго ў пошуках лепшага заробку пакінулі радавое гняздо і пераехалі ў Вільню. Дыплом выпускніка мясцовага настаўніцкага інстытута ўвёў юнака ў кола беларускай інтэлігенцыі, у якой сельскае настаўніцтва складала значную частку. Пачатак ягонага настаўніцкага дзейнасці супаў з пашырэннем нярускіх моў у адукацыі, выдавецкай справе ў Беларусі. Таму яму прыходзілася браць спецыяльныя ўрокі, каб размаўляць на родных мовах не толькі са школьнікамі-беларусамі, але і з хлапчукамі і дзяўчынкамі літоўскай, яўрэйскай, польскай нацыянальнасці. Ён бачыў у нацыянальных з’явах імкненне людзей да адзінства на аснове прызнання рэлігійнага, нацыянальнага, этнічнага раўнапраўя. Можна сказаць, што ў настаўніцкім дыплёме Чарвякова побач з матэматыкай, мовамі, геаграфіяй, прыродназнаўствам, законам Божым прысутнічала яшчэ адна навука — уменне жыць і ўладжваць пытанні з прадстаўнікамі розных нацыянальнасцяў.

Знаёмства з жыццямі Чарвякова сведчыць, што ён доўгі час ні ў якія аб’яднанні не ўступаў. Пералом у яго адносінах да палітычнага самавызначэння адбыўся ў час службы ў арміі, якая праходзіла ў Петраградзе, у калумбійнай роце, у чыне малодшага афіцэра.

У гэтай шматколернай палітычнай лабараторыі Чарвякоў аказаўся адным з нямногіх беларускіх інтэлігентаў, якія ў 1917 годзе, напярэддзі Кастрычніцкай рэвалюцыі, уступілі ў рады бальшавіцкай партыі.

«Абвешчэнне Беларусі нацыянальнай дзяржавай падрыхтавана самім ходам гісторыі», — неаднаразова падкрэсліваў А. Чарвякоў у сваіх вусных і пісьмовых выступленнях. Гэта зыходзіла з часу яго студэнцкай вучобы, з прачытаных ім кніг па гісторыі як мясцовых аўтараў, так і такіх, як Карамзін, Салаўёў, Ключэўскі, з знаёмства з губернскімі і ўсерасійскімі перапісамі насельніцтва. Саюзніцай беларусаў у пошуках імі формы дзяржаўнага самавызначэння Беларусі ён

шчыра лічыў савецкую ўладу, якую асабліва паважаў за выданне яшчэ ў лістападзе 1917 года Дэкларацыі правоў народаў Расіі, у якой існаваў спецыяльны пункт аб праве нярускіх народаў на ўтварэнне сваіх самастойных нацыянальных дзяржаў. Менавіта гэты дакумент у сукупнасці з іншымі, мясцовымі, 1 студзеня 1919 года стаў прававой базай аб’яўлення Беларусі самастойнай савецкай рэспублікай. Сам Чарвякоў не толькі не вагаўся, але і з радасцю даў згоду на ўваход у склад першага ўрада БССР у якасці наркома асветы. Разам з іншымі членамі ўрада ён таксама паставіў свой подпіс пад Маніфестам аб з’яўленні на сусветнай палітычнай арэне беларускага савецкага дзяржаўнага ўтварэння. Але поўнага даверу да яго ў той час не было, аб чым сведчыць адсутнасць Чарвякова сярод членаў абранага ў той момант бюро ЦК Кампартыі Беларусі.

Перад намі цікавы, але, на жаль, слаба вывучаны дакумент — дакладная А. Р. Чарвякова як начальніка Рэзваленсавета Заходняга фронту ў ЦК кампартыі Літоўска-Беларускай Рэспублікі ад 22 мая 1920 года. Каб зразумець яе каштоўнасць, трэба прыняць пад увагу наступнае. Вызваленне Беларусі ад польскіх легіянераў у 1920 годзе паставіла на парадак дня два пытанні: аднаўленне беларускай дзяржаўнасці і падрыхтоўка дзяржаўных работнікаў. Мясцовыя ваенныя і партыйныя органы першае пытанне зводзілі да праблемы ўтварэння Мінскай губерні як нейкага цэнтра Беларускай А. Чарвякоў засяроджваў галоўную ўвагу на неабходнасці тэрміно-

вай арганізацыі Беларускага рэвалюцыйнага камітэта як правабразы ўрада новай Беларускай рэспублікі.

Вось што ў яго запісы, у прыватнасці, гаворыцца: «На пасяджэнні ЦК камуністычнай партыі Літвы і Беларусі 20 мая 1920 года мною было прапанавана абмеркаваць пытанне аб утварэнні рэўкома Беларусі, а не Мінскага губрэўкома. І я абгрунтаваў прапанову цэлым радом прынцыповых палітычных і тактычных меркаванняў, якія ўладна дыктавалі неабходнасць такога рашэння... На маю заяву ЦК КП ЛітБел вынес пастанову: «Пакінуць пытанне адкрытым». Я лічу, што такое рашэнне ЦК КПЛ і Б з’яўляецца для данага моманту палітычнай памылкай па наступных меркаваннях: 1. Камуністычная партыя, з’яўляючыся паслядоўным правадніком ідэй Інтэрнацыяналізму, неаднойчы заяўляла аб праве нацый на самавызначэнне, амаль да аддзялення, а таму, паколькі сярод беларускіх мас існуе імкненне да самастойнасці, пастолькі камуністычная партыя павінна ісці ім на сустрэчу ў гэтых адносінах, якія зусім не супярэчаць прынцыпам і праграме партыі. 2. Дучы насустрэч падобным патрабаванням, якія дыктуецца эканамічнымі, культурнымі асаблівасцямі края, камуністычная партыя гэтым дасягае болей хуткага і глыбокага пашырэння і засваення ідэй камунізму, прыцягваючы на свой бок у краі элемент-

З поўным тэкстам дакумента
можна азнаёміцца ў
бібліятэцы